„ЗАСТАВА“ излази трутиму недељи и то: средом, петком и недељом.

ЦЕНА ЈЕ ОВА
за Аустро-Угарску:
на целу годину . . . . . 12 фор.
на по године . . . . . 6 „
на четврт године . . . . . 3 „
на један месец . . . . . 1 „
За Србију:
(у сребру.)
На годину 120 гроша, на пола године 60 г. на четврт године 30 гроша чарш

ЗАСТАВА.

ОГЛАСИ рачунају се по 6 нов. од сваке врсте оваких ситних слова, а за жигсе плаћа по 30 новч. сваки пут.

ДОПИСИ шаљу се уредништву, а предплата и огласи администрацији „ЗАСТАВЕ“ у Нови Сад, у дунавској улици.
РУКОПИСИ не враћају се натраг.

Поједини бројеви листа у месту могу се добити по 10 нов. у трговини Л. Стефановића и браће М. Поповића код „црвене руже.“

БРОЈ 77. У НОВОМЕ САДУ, У СРЕДУ 3. (15.) ЈУЛА 1874. ГОДИНА IX.

инв. бр. 82500

НА ПРАГУ РЕШЕЊА.

Сабор је већ отворен, као што је и ванредним додатком овога листа већ јављено; отворен је у недељу 30. јуна, уз свечаност и неку врсту церемонијала, који се није могао избећи, но који ни са које стране није ни сматран за какву сметњу која би неповољно утицала на развитак дела, ради ког се сабор овај састао. Сабор је отворен и ступио је већ у посао око припрема које му ваља обавити пре, но што ће приступити решењу задатка, који му је на прво место не по вољи народа толико стављен, колико по жељи други фактора наметут. Верификацијони одбор свршиће свој посао данас, а сутра, у четвртак 4. ов. мес, приступиће се конститујисању сабора за избор митрополита и избору овога.

Ми дакле стојимо на прагу решења, не само питања: ко ће сести на столицу српског митрополит-патријарха, него што је управо главно и важније, на прагу решења народне борбе са државном политиком и са помагачима њеним у нашем народу, са црквеном реакцијом.

Тренутак је ово важан, и у црквено-народном животу нашем, у овим земљама једва да је у читави скоро двеста година било тако важног тренутка. Отуда и није чудо, што наш народ удвојеном пажњом ишчекује и прихваћа гласове који из Карловаца долазе, и што је данас црквено-народни сабор у Карловци много важнија тема за размишљање, но што беше у другим приликама. Данашњи црквено-народни сабор наш не обележава само моменат један у листу намирења потреба народног живота, него, као производ прежостоке дуготрајне борбе са црквеном реакцијом и владајућом политиком државном, као резултат одважног и мушког држања народа нашег у тој борби, суђено је овом сабору, да својим бићем обележи и један важан период у повесници просветно-народног живота нашег: да обележи међу на хатару прошлости, са којег ће се даље развијати народно-просветни живот српства у будућности, која нам је за сад са свим непозната.

Тренутак свакојако преважан и судбоносан!

Нама је у дужности служити за прометника и посредника мисли и назора о јавном животу и потребама народа између средишта и окрајака народа нашег, који путем јавни органа стоје у међусобној и узајамној свези, и према тој дужности, ми ћемо и овом приликом послужити за посредника мисли и вести, које изазивају ови важни трепутци.

Све и кад би се могло, опет нема потребе нагађати, какве ће судбе бити први кораци, које овај сабор учини; време у коме ће се показати први освитци најближе будућности, кратко је и сувише. Но и кад би била потреба, то, осим што нагађање нигда није апсолутно сигурно — пошто га увек може нека непредвиђена, ненадно наступивша околност укрстити — у овај мах је и сасвим немогуће. Ситуација је тако замршена, планови су једног меродавног фактора тамом обвијени, а махинацијама разним вире са свију страна разноврсни крајеви тако, да се ништа неда предвидити. Зна се само, да је народна странка, заступљена у сабору са десет до дванајст пута јачом бројном снагом, једнодушно сложна у општој и досад толико пута јасно изложеној народној тежњи, и да мирно изчекује тренутак, да приступи делу, које је овом сабору стављено у задаћу да га изврши. Све остало, што се из Карловаца чути може, мора се са врло великом резервом предусретати и примати, јер није искључена могућност, да је млоги глас потекао из свог извора ли и једино у кортешкој цељи.

Тако се говори, да је кр. комесар неким члановима сабора рекао, да круна неће потврдити избор владике Стојковића. Ми и овом гласу за сад неможемо дати другог карактера но оног, ког носе сви кортешки маневри, јер неможемо веровати да би речени израз кр. комесара могао бити израз одлуке крунине, пошто ова није ни имала прилике да својој вољи у ствари избора митрополита српског званичног израза даде; а неможомо узети, да је краљ. комесар долазио у прилику непосредним а приватним путем, сазнати интенције круне. Нас у овом мнењу поткрепљују још и друге неке околности и осим познате, да смо у своје време из поуздана извора дознали: да ће круна поштовати уставни начин избора, и избраника народног потврдити; осим тога велимо, утврђује нас у нашем мнењу и ова ујамчена околност: да је министар-председник Бито, покушавао приволети не само владику Стојковића него и Кенђелца да захвале на кандидатури, или на евентуалном избору. Ово може имати само тај смисао: да је Бито уверен, да ће круна потврдити избраника већине без обзира на личност, јер да то није, он неби имао повода и нужде своме кандидату овим начином крчити пута митрополитском престолу. Како од речена два владике ни један није могао ни хтео министру-председнику мађарске владе учинити љубав, коју је овај тражио, то, разуме се, да по Битовљевог кандидата за митрополита, не стоје ни „горе“ онако добро ствари, као што се из страначке тактике на све стране труби у цељи, да се тим путем учини пресија на саборске чланове у корист његове кандидатуре и избора.

Но то на страну. Који дан, пак ће и тако свака комбинација у тој ствари постати сувишна, јер ће пред нама стојати — готов чин.

Али има нешто, што још и сад ваља споменути, баш поводом ти разни гласова, који су по нашем мнењу како већ рекосмо, само кортешки маневри, но који су кадри духове немило узбудити, а то је: непрестана претња са одрицањем потврде избраника већине, од стране круне. Зашто се то ради? Није ли се непрестано захтевала од нашег народа нека „помирљивост“, и сад, кад је не само наступио помирљив расположај, него кад се већ и у попустљивости дошло до крајње границе могућности, ако се већ није и даље отишло, но што би по мнењу млоги ићи требало, — сад се покушава и даља пресија и то така, која се у својим последицама неда ни предвидити. Није ли се, тако рећи ћутке до сад прешло преко повреде автономије наше, која је већ и у самом изасланству кр. комесара, ког зак чл. IX. од год. 1868. не познаје, и ми га по томе нисмо дужни признати. Не меша ли се кр. комесар и у сам унутарњи живот сабора, одређивањем рока саборском деловању, што му никако и ни по ком закону неможе у делокруг спадати, јер је и у томе повреда автономије наше, дакле повреда земаљског закона с једне и народног права српског с друге стране. Па и сам утицај кр. комесара ма и приватним путем на посланике, и ма и негативним начином у погледу избора митрополита није уместан; — и кад се то све трпи, онда наштo још и дражење народа? То по нашем мнењу никако није пут и начин, да се помирљив расположај сабора и народа који је тако потребан одржи и учврсти, него баш на против.

Кр. комесарство „по дојакошњем начину“ данас је на земљишту црквено-народне автономије, да се најблажије изразимо — противречност, осим тога што је још како је већ речено, и повреда автономије наше, нашег права и позитивног земаљског закона. Но и ако је народ ради своје ствари, пред том повредом зажмурио на једно око, то бар нама, који смо ван сабора, и не мислимо на њега овим речма утицати, нека је допуштено овде приметити: да ми оно „посредовање“ краљ. комесара које се у решкрипту спомиње, неможемо разумети, као посредовање у самом крилу сабора, него као тако, коме је место између сабора и круне, или ако се хоће владе. С тога би ми желили у атар мира да кр. комесар ничим и никако не утиче на сабор и саборске чланове. Јер ако је зак. члан. IX. од год, 1868 закон у овој земљи — а закон мора свако поштовати — онда наш народ, односно народни сабор у овој прилици има право слободног избора, а где је ово, ту отпада све друго на страну. „По дојакошњем начину кр. комесара „посредовање“ у самом крилу сабора могло би само тај смисао још имати, да позове сабор на „једногласност“ при бирању, у коме се случају по уставном парламентарном појму разуме: да мањина приступи већини.

Стојећи у публици и објективно сматрајући сабор и расположај у народу, можемо рећи да је заиста за овај предстојећи избор закваћен нов период нашег народног живота. Од резултата избора зависиће какав ће тај будући живот бити, у ком ће се правцу развити; од њега зависи, дал ће се и даље на пољу нашег црквено-народног земљишта водити борба, или ће се садити цвеће народне среће. До кога стоји да буде једно или друго — зна се. Свакоме је слободна воља чинити шта хоће, али ко је родољуб, искрени пријатељ своме народу, онај ће знати шта му чинити ваља. Прави пријатељ народа уклања се сам с пута, на ком народу као нека пречага смета; онога, који себе ради не мари ма народ преко те пречаге посрнуо, ваља потиснути на страну. Српски сабор у Карловцима то може сад учинити.

Ми невелимо никоме ни да што чини ни да не чини. Само у овом преважном тренутку, на прагу решења, призивамо заступницима народним на овоме сабору речи Јевросиме мајке, којима прати сина, да пресуди на коме је „царство“ и која вели:

„Немој сине говорити криво,“
„Ни по бабу ни по стричевима,
„Већ по правди Бога истинога.“
„Боље ти је изгубити главу,
„Него своју огрешити душу“.

То пред очима, па у име Бога — решавајте!

—а—

„БУДУЋНОСТ“ „ОБЗОРУ“.

(Свршетак.)

Кад говоримо о данашњој владајућој теорији државног и међународног права, онда помишљамо на имена, као што су Блунчи, Холцендорф, Мол, Ж. Симон и др. међу Немцима, Американац Либер, Ц. Ст. Миљ међу Инглезима, затим онај велики број новијих талијанских писаца који су почевши од Мачинија па до Палме, Пијерантоније, Мамијанија и Паделетија писали знаменита најновија дела и расправе, о јавном и међународном праву са особитим обзиром на начело народности, а нећемо ни помињати Делома и осталу мложину француских писаца, који су то исто питање расправљали. Та је цела литература изазвана баш тим фактом, што је мисао народности у новијем државном и међународном животу постала велика моћ, која прети да из основа усколеба и потресе постојећи међународни и државни склоп, који се на уговорима од г. 1815. оснива, и која га је у млогим деловима већ знатно потресла и променила; те ни наука није могла да се не обазре на тај факт и да са гледишта научног не почне расправљати и резоновати о начелу народности и о његовом значењу у државном животу и државним преображајима, јер се то начело већ не могаше више никако игноровати,, као што је и један новији француски писац казао: qu' on approuve ou rejette ce principe, il ne sera plus permis de l' ignorer (било да се одобрава или одбацује то начело, тек се оно више никако неће моћи игноровати или муком прелазити).

Разуме се, да ми овде немамо простора да се упустимо у опширније претресање свега онога, што је у данашњој државној науци о начелу народности и начелу народне воље изречено, а не можемо ни пунити обичан новинарски чланак цитатима из дела разних писаца, који су о томе писали. То би морало бити предмет посебне научне расправе. Толико само можемо овде казати, да се сваки, који проучи поменуте писце, може о томе уверити, да они у самој теорији чине разлику између начела народности и начела народне воље или народног самоопределења; али и то морамо овде напоменути, да главни заступници данашње теорије, о тим начелима још нису међу собом сложни, те по томе неки одобравају начело народности а одбацају начело народне воље, у територијалним променама као н. пр. у најновије доба Блунчли у своме „међународном праву“, Холцендорф, Либер и Паделети (ова обојица у Revue de droit international од г. 1871.) а други опет начело народне воље и самоопределења претпостављају начелу народности, као К. Франц (у својој књизи Naturlehre d. Staates г, 1870.) и Л. Симон (у својој брошири Politisches u. internationales Recht г. 1871.).

Мислимо да је ово што смо навели довољно, да се види да ни у практици ни у теорији данашњој оба поменута начела нису потпуно једно исто. Само „Обзору“ је то свеједно, он је оба начела помешао уједно, те се држи „начела народности и народне воље“, а чини нам се да није ни једно ни друго добро проучао нити је о њима добро размислио. А кад неко хоће на неким начелима да оснива своја доказивања и да изводи из њих неке закључке, онда држимо да треба да их је пре свега добро испитао и измерио.

Међутим ми признајемо да ће бити случајева и то у данашњем добу баш и већина случајева, у којој ће начело народности и начело народне воље у својим резултатима да се сложе; но и ако је тако, ипак то *не мора* увек бити, могу и да дођу у сукоб једно с другим, као што смо видели у примеру швајцарски кантона и као што нам и у најновије доба показује пример Елсаса — па у таквом случају сукоба кога се начела држи „Обзор“? Незнамо.

Но нама је у посебном питању о Босни и Херцеговини потпуно свеједно, било начело народности или начело народне воље мерило, којим ће се мерити право Србије, да иде за ослобођењем тих српских земаља од туђинскога ропства и да буде концентрациона тачка све-српског удружења у једну народну државу. Ако је по начелу народности, доиста Србија не може имати мање права но што га имаде Пијемонт и Гарибалдове својевољачке чете; — или можда на западу важи једно право а на истоку друго? Но сад узмимо начело народне воље и самоопределења, по коме становништво сваке области има право да општим слободним гласањем само реши, којој ће држави да се придружи — е ту се сад „Обзор“ размахнуо, па мисли да је пронашао камен мудрости са својим оштроумним питањем: где је доказ да би Босна и Херцеговина хтела да буду једно са Србијом? А ми сад опет питамо „Обзора“, по каквој лоњици он може тражити некакав у пуној правној форми учињени доказ онде, где тога формалног доказа према досада постојавшем стању није могло ни бити? Како може један народ у туђинском и то још турском ропству *слободно* исказати своју вољу, да хоће овамо или онамо да припадне? Да Босна и Херцеговина хоће да се ослободе турскога ропства о томе ваљда ни „Обзор“ не сумња; а да је српски народ у Босни и Херцеговини упр'о очи у слободну браћу у Србији и Црној Гори, те од њих и једино од њих очекује помоћи и ослобођења из столетнога ропства, то је ствар јасна и призната од свију и самих страних људи, који иоле познају ствари и стање на истоку — само нашем брату „Обзору“ тај доказ још „мањка“.

У осталом ми ништа не би желњије и радије дочекали, него онај сретни тренутак, кад би народу у Босни и Херцеговини слободно било, да своју вољу искаже, с ким хоће једно да буде, коме хоће да се придружи — ми радо пристајемо на конзеквенције тога народнога гласа, јер за нас је потпун доказ живо народно осећање и пробуђена, у устанцима и другим приликама исказана, дугим и тешким робовањем очеличена народна свест васколиког народа српског на балканском полуострову! А што „Обзору“ то није доказ, то је просто за то, што је он по свој прилици у положају оне бабе, која не прича како је сан снила, но како је по њу боље.

Али кад „Обзор“ вели, да нема доказа да би Босна и Херцеговина хтела бити једно са Србијом, онда смо збиља радознали, шта ли „Обзор“ мисли, с *ким* би хтеле оне бити једно? Можда са Аустро-Угарском? Доиста, народ у Босни и Херцеговини треба дубоко да се поклони своме загребачком „пријатељу“, кад тако лепо мњење има о њему; јер „Обзор“ мора бити да мисли, да је тај народ босански и херцеговачки тако огрезо у глупости, да би он просто по својој драгој вољи хтео да се опрости једног господара, па да се одмах преда у руке другом туђинском господару! А онамо под мамузом АустроУгарске још би га осим тога морао јако мамити бокељски устанак и сретни положај и судбина српскога народа у војводини! Е баш мудра глава обзоров писац.

Но најзад кад смо ми већ пристали на начело народне воље и самоопределења и на конзеквенције његове, сад ћемо да питамо „Обзор“, да ли он од своје стране пристаје на све логичке конзеквенције тога начела, на које се он позива онако збркано

и неразмишљено? Ко се позива на начело народне воље и према томе признаје право извесној области, да по својој вољи припадне овамо или онамо, тај ни како не може хтети да то право ограничи на неки известан, од њега сасвим самовољно означени случај; јер ако у извесном тренутку већина у некој провинцији има једно да реши, хоће ли та провинција припадати овој или оној држави, онда по сасвим логичној и јасној консеквенцији свакој провинцији мора бити слободно, да у сваком случају, кад год је извесно да је то њена воља, општим гласањем реши, да излази из досадашње државне свезе и да прелази у другу. Јер у једном случају хтети признати право народне воље, а у другоме не признати, то је очевидна бесмислица и нелогичност. Пристаје ли „Обзор“ на ту логичну конзеквенцију начела народне воље? Да ли би он на то пристао, н. пр. да Срем или Бока которска реше, али разуме се без икаквог притиска, куда желе припасти и били се он тој вољи поклонио, кад она, метимо случај, не би испала у корист троједној краљевини? Логика онога начела, на које се он сам позвао, гони га да на то пристане, и ако не пристаје, онда он просто незна и не разуме оно, на шта се позива.

Ми не мислимо никако, да смо исцрпили све оно, што би имало, да се каже о поменутим начелима; али простор нам је одмерен, те морамо да се журимо крају.

Што се тиче њежне бриге обзорове, да Србија Босну и Херцеговину не би ни две године могла одржати, то ми ту његову веома сумњиву брижљивост просто одбијамо као небратску и продрљиву поругу, која пада на самога онога, који је изрекао.

Но „Обзор“, пошто је своје поменуте тако оштроумне разлоге навео, најзад прескаче на сасвим нову ствар, те говори о Русији и Немачкој и о њиховој „дозволи“, без које нико не може узети Босну. Нашто је онда било помињати историју, помињати вољу народа у Босни и Херцеговини, кад ништа не може да буде без допуштења Немачке и Русије? Није ли све то од стране обзорове био празан разговор? Споменувши велике силе и њихову дозволу „Обзор“ је пренео цело питање на сасвим ново поље, на које му сада нећемо следовати. Почем је то са свим ново, а ипак за овај тренутак важно питање, то ћемо о њему проговорити у засебном чланку. Дакле до виђења „Обзоре“!

ГОВОР Д-РА ЛАЗЕ КОСТИЋА

нар. посланика, држан 6. јула 1874 год. у 265 седници угарског сабора у расправи о изборној новели.

(Свршетак)

Председник: Штовани господине посланиче, ја држим, да се не слаже са парламентарном уљудношћу, да се овде напомиње оно, што се у другој кући законодавства догодило.

Лаза Костић: Рекох, дотичан г. магнат изволео је рећи, да ништа не треба попуштати народностима, јер нису заслужне, они говоре да су добри домољуби, и да не се одмеђу од земље, а онамо где се сигурни осећају, ту планове кују о Југо-Славији и Дако-Романији. И магнати тако се чини вероваху му, и на основи тога примише предлог. Но чини ми се, да таких и у овој кући има, који то верују. У колико је неоснована ова тврдња види се из једног случаја, ког ћу слободан бити ш. кући приобћити. Јако је важан и поучан.

Две године је већ том, када после једне београдске свечаности пријатеља ми једног затворише бајаги с тога, што је у једној наздравици наздравио југославији, која би се одцепила од Угарске; при свем том, што је таки осведочено, да је баш противно рекао. Но међутим нађоше код њега силне разне списе, незнам, неко писмо из Москве, шифрована писма са Цетиња, Црногоре. Најзад се осведочи, да у истима ничега не беше. У истима беше реч о политици, но ниједне речи не беја о Угарској, ил каква претња на границе Угарске. А то ће ми већ и „милорд“ допустити ако се гдегод сигурним осећамо, то ћемо најпре моћи учинити у шифровним писмима, па кад се у тима не нађе никакова трага, да когод Југославију планира против Угарске, онда изволите са такам тричаријама — већ једном престати, јер право наше да то можемо изискивати, веома скупо платисмо.

Занимљиво је сравнити овај случај према диспозицији зак. предлог., где се говори о истражном затвору; занимљиво је сравнити са оним случајем, када се један грађанин, против кога је карна истрага покренута због срамног злочина препоручује да буде одликован краљевом милошћу; ово јако карактерише моралну основу, на којој почива читав наш јаван живот.

Сада ш. кућо, чиме мисли шт. министар унутарњих послова да ћемо постићи ону цел, којом би према сами себи испунили своје, дужности. Имају двојаке диспозиције у поднесеном зак. предлогу, којима се покушава ова цел постићи, и које се као црвен конац провлаче кроз цело. Један црвени кончић чине ми се оне диспозиције, које су непосредно у атар мађарства удешене, а друге, које о казнима говоре, управо нису толико црвен кончић у целини, колико црвено (С десна упадање: Уже) — уже ако Вам се допада.

Прво се таки у оном §. показује, који наређује, да само онај може бити изабран, који је у стању одговорити оној наредби закона, да је законодавни језик мађарски. Ја држим, да је то по све излишно ма да је пренесено из зак. год 1848-е јер о сваком срезу предпоставља се, да ће таког изабрати, који може учествовати у расправама, па баш ако тако не учини, онда то значи, да у његови повереника нема таквих, који знају мађарски, и онда би у том случају слобода избора тим управо скучена била. А како може кућа определити, ко је у стању одговорити том? Ваљда тек неће желити, да испит полаже дотичан посланик пред „куријом“ из мађарске граматике, ил ваљда неће определити, колико говора ваља да држи једне сезоне саборске; кад пак тога не чини, онда ова диспозиција остаје само на папиру, и онда јој остаје само она једина вредност, што ће као unicum бити у парламентарним светским законима. Препоручујем ову околност пажњи ш. дебрецинског посланика.

Друга етапа овога правца у оном одсеку налази одјека, који наређује, да је послован језик средњег изборног одбора искључиво мађарски. Овај одсек, који се судара са законом о народностима, показује, да ће овај скоро само на папиру стајати, уједно изиграва право контроле чланова одбора гледе записника, а у осталом илузорним чини читаву изборну слободу, када сили бираче, који неразуму мађарски, а добију мађарску одлуку, да плаћају адвоката ради вршења свога уставног права.

У осталом, ш. кућо, и на Америку се изволио позвати ш. посланик дебрецински: „знаде“, рече, „да и у Америци има неке демократије, и тамо имају разне народности. Па ипак је тамо једини званични језик инглески.“ При тим речима је кућа довикивала: „истина! тако је!“ (Бурна вика: тако је!). Да ли је то збиља „истина“, да ли је збиља „тако“, то до тога стоји, како г. посланик разумева *званичност* језика. — Ако мисли, да је тамо инглески тако званичан, као овде мађарски, онда *није истина*, онда *није тако*, јер мислим, да американски устав допушта општинама, па и државицама својим, да се служе за себе ма којим језиком, јер то зависи тамо од већине (Бурно порицање вика: Не стоји!). Ал то бар знам, да има у Новом Јорку јавних бележника који раде немачки, па и немачке печате имају.

У осталом ш. кућо, већ сам једаред имао част изјавити: изволите нам дати американски устав, па ће мо сви народносни посланици подписати реверс, да никада никаквог народносног закона ни права нећемо тражити.

Но још је једну реч изволео избацити ш. посланик К. Тиса, од које се грешном слушаоцу кожа најежи може. Знаде, рече, и то, да народна америкаска држава врло жестоко знаде ударити по ноктима оне, који је хтедоше растројити (Живо, бурно одобравање). Уз те речи изволелисте многи подвикати: „И ми ћемо тако радити!“ — Но, овде баш не знам, какво је то сравнење. Ако је г. посланик мислио при том на народност код нас, онда је сравнење врло наивно, јер баш наопако стоји ствар (Хука). Прво, ви нећете никад бити у стању доказати, да народности иду на растројство ове домовине. Друго, американски конфедерати (бунтовници) устадоше, да бране ропство, а народности су у овом дому навек биле браниоци слободе (Бурно прекидање: поред реакције, да! А шта је било 1848?) па су то и сад. (Хука и порицање, вика: лепа слобода!) Америкаска је влада рекла, да за љубав слободе мење и своју државност на коцку; ви пак сви велите, ако у слободи има опасности за вашу државност, онда вам слобода не треба; видите дакле, да ствар наопако стоји, те тако сте ви конфедерати, а не ми. (Вика: није тако!) Допустите ми, ал тако је! (Један са деснице: е па тако је!)

Приступам ш. кућо, црвеном ужету (смеј), што се повлачи кроз овај зак. предлог, ил као што рече друг ми М. Полит, на двосечно оружје. Кад споменух двосечно оружје, још једну реч имам г. посл. Кол. Тиси. Што је Полит рекао, да би каква бечка реакција окренула ту стрелу закона не на немађ. народности, већ на саме Мађаре, — из тог г. Тиса изводи признање, да су немађарске народности навек биле и биће уз реакцију. Ја се свечано ограђујем против тога кривог тумачења. Полит није то зато порицао, што би се томе радовао, већ што се тога боји (вика са деснице: то не стоји!). Друго пак, не би реакција за то поштедила народности, што су уз њу, већ би народности зато могле бити уз њу, што се могу надати, да ће их поштедити. Дакле опет наопако стоји ствар.

Ал та би се још софизма могла опростити. Што пак г. посл. Тиса из тога изводи према личности посланика М. Полита, да т. ј. посланик, који одбија какав казнено-законски предлог, о коме сам г. Тиса вели, да га не прима, да тај посланик, тиме признаје да је вољан учинити сва она зла, што се тамо хоће да казне, — то осим што је ужасна софизма, вређа најобичнију парламентарну пристојност. Јер ако би се то допустило онда и онај посланик, који би одбијао какав лош казнени закон, тим признаје, да је вољан красти, убијати, робити, палити и сва зла чинити, која би се по предлогу имала казнити. (Признање са више страна: то је, до душе истина! ту већ има право!)

Што се тиче дотичних наредаба, пре свега ми је констстатовати, да при донашању каквог казненог закона пре свега треба, да је доказано, да је било случајева, који се нису могли казнити досадањим законом, а треба их казнити. Врло ми је жао, штована кућо, што је према томе г. министар пропустио поред осталих исказа прикључити свом предлогу и исказ кривичних судова. Да је то учинио, онда би се уверила ш. кућа, да међу истрагама, које су до сад покретане због дотичних злочина, нема ни 3 на сто, којима је било основа, све остале су покретане услед лажних доказивања. Да ће те наредбе тешко другог успеха имати, осим што ће умножити уводе и лажне денунцијације, то је, ш. кућо, признао и сам „Пест. Лојд“, кад је први пут писао о овом зак. предлогу.

Но природно је, господо, и то, да ће се са уводама уједно морати умножити земаљски трошкови, који су влади нужни на издржавање њихово (Чемеги: па то и треба!) а то мислим да не може нико желити, ко погледа на материјално стање наше земље.

Ал баш да је и било такови злочина, да их је много било, ипак се не може одобрити она политика, која је диктовала предложене казне. Врло поучан пример томе има у инглеској историји. Кад су се према крају прошлога века почеле одупирати и бунити америкаске области инглеске, поднесе против тога инглеска влада парламенту неке биле (зак. предлоге) као што је „treason ant sedition bill“ (зак. предлог због издаје и буне) ал понајпре „americain prohtibitory bill“ (зак. предлог за забрану америкаску) итд., којима је основна мисао била иста, која је и дотичним наредбама овог предлога (Чемеги пориче.) — тако је ипак. — Онда устаде Фокс против тих била те доказиваше, да ако баш има таких метежа незадовољника, свака добра политика пре свега мора гледати, могу ли се ти задовољити, па тек после се лаћа последњег средства претње и казни. — Парламенат не хтеде послушати Фокса, смрвише га, као што се каже Фокс остаде Касандра, а Инглеска изгуби Америку. (Са више страна: што хоће тим да каже?)

Ја, ш. кућо, не примам јемство, да ће Мочарије предлог, ако се прими, спасти домовину од сваке опасности за сва времена; ал ако домовина и онда пропадне, то би била славна пропаст, то би била смрт јунака на пољу славе, после које долази ускрс и вечни живот.

Али ако, поред свег уверења г. министра, ни овај предлог не буде у стању избавити земљу од сваке погибије, ако поред свег тога пропаднемо, то неће бити славна пропаст, то ће бити смрт у срамној болести, у реакцији, после које нема ускрса, нема живота никад више, и после које не остаје ни право захтевати, да нас образовани и слободан свет ожали. — Не примам владиног зак. предлога, а придружујем се предлогу А. Мочарије.

ГОВОР ЈОВАНА МАТИЋА

посланика ст. бечејског изборног среза.

Поштована кућо! Кад је законодавство завело установу судских екзекутора, желило је постићи ту цељ, да правосуђе буде брже и јевтиније. И то је онда речено: да ће се тиме подићи аугоритет судија. Међутим неда се порећи да ова установа од 1872 године, кад је у живот уведена, није одговорила своме задатку према захтевима јавног мњења.

Абстракте узимајући ствар неможе се ова установа по себи осудити, јер она постоји и у другим државама заједно са усменим и непосредним поступком, но ово није постулат нашег судског поступка: главни узрок, што своме позиву неодговара, лежи нарочито у крњавом изведењу и у небројеним злоупотребама дотичних органа.

Према тврдњи мога пријатеља Дуловића, да је правосуђе сад јефтиније, ја би баш противно рекао, т.ј. да је скупље, него што је пре било, кад ова установа још није уведена била. Да разни органи на разни начин извршују екзекуције, види се из тога, што судско особље у многим случајевима још и сада спровођа овршбе и то сасвим у смислу закона. Противу овако спроведених екзекуција не чују се никакве тужбе, бар у опште не, али у толико више противу оних овршаба, које ексекутори спровађају, и то не само у погледу злоупотреба, него и у погледу штете, проузрочене погрешним поступком при екзекуцијама. Поред тога, што се тим сувише умножава број правних лекова, чему се још може помоћи, и такове се погрешке чине, према којима у смислу нашег судског поступка правног лека нема.

Главно зло у том лежи, што ови екзекутори не стоје у ужој свези са судовима, а по томе при спровађању екзекуција не стоје ни под непосредним надзорима и упутством судова, као што би требало. Одржање ове установе као за себе постојећег тела без душевне и материјалне гаранције не може се одобрити са погледом на искуство у администрацији правосуђа, па и онда, кад би се учиниле оне промене и мере, које г. минист. правосуђа у најбољој намери према интересима државе и странака одриче, јер се контрола неда произвести тако моћно и строго, да ова установа — у колико би се палијативно и изменула — овим изменама подпуно одговори своме задатку и својој цељи у данашњим нашим околностима.

Нека ми буде дозвољено ову моју изреку са једним конкретним примером илустровати. У Пешти повери се спровађање екзекуције једном суд. екзекутору у тако званом новом свету. Поред тога, шта је при том послу ради продаје из 80 и неколико позиција састојећих се покретних ствари три пуна дана специфицирао, нарачунао је у име

ЛИСТАК.

БИРАЈТЕ!

Слободан избор, отворена врата —
Бирајте, браћо, ево кандидата!
Ево ће „Жижа“ да и' рећа сама:
Бирајте себи *дику* или *срама*;
Бирајте *слогу*, чега с' душман боји,
Ил волете *раздор* до воље вам стоји. —
Бирајте њиви *тучу* или *жетву*,
Бирајте себи *благослов* ил' *клетву*.
Бирајте себи име *узор-тица*,
Ил волете име сињи *кукавица*.
Бирајте *образ*, за чим људи гину,
Ил на срамно лице лажну *образину*.
Бирајте, браћо, сложно у слободи:
Оћетел' *светлост*, ил вам *тама* годи.
Бирајте, браћо, како вам се оће,
Оћетел *свести*, ил ћете *слепоће*.
Бирајте, браћо, како вам се свиди,
Да се Србин *дичи*, ил да се *постиди*.

На срце руку, а и како неби,
Не бирате другом, већ бирате себи.
Бирајте с *лица* или са *налича*,
Оћетел *благост*, ил сте жељни *„бича“*.

Оћетел *штаку*, ил волете *буџу*,
Бирајте *вољу* своју, или *туђу*.
Ту су *пастири*, а ту су и *вуци*,
Бирајте, браћо, у вашој је руци.
У мутној води ђаво рибу пеца,
Сад буд'те *људи*, ил' остајмо *деца*.

Будите верни започетом делу! —
Будите лојални према свом начелу! —
Паз'те да вас влада ума не укори! —
Бирајте онога кога волу гори —
Јест' тамо гори у вековни двори,
Одкуд најјачи ведри и облачи.

Бирајте, браћо, (ма да се ко срди)
Онога, ког ће ваша савест да потврди!

(Из „Жиже“ 9-ог броја.)

КАКО СЕ ОДРЖАЛА ПРАВОСЛАВНА ВЕРА КОД ЈУЖНИХ СЛОВЕНА?

Написао године 1860. А. Гиљфердинг.

С рускога превео ДАН. Ј. ПРИЦА.

(Наставак.)

Православна се вера тако слила са словенском народности, да ту народност Срби и Бугари на пр. и не замишљају другчије, него као веру православну. Да ли би онда тај који народ, Срби на пр. могао с именом народности своје спојити појам о вери православној, а да не зна за биће других једноверних народа? Не и никако не, јер то би се сједињење звало спољње и случајно противположено иноверству других народа, а не Срба, јер сваки Србин добро уме разликовати Бугара од Грка; он је у непрестаном саобраћају с њима и познато му је, да су то Несрби, али да су тако исто православни као и он сам; а то се исто може казати и за Бугаре. Предпостављати код Србаља и Бугара мисао о каквом монополу православне вере у њихову народу засебну и одељењу од народа не би било никако лепо и било би противно њиховом народном погледу на цркву своју. И тако ако је Србин или Бугарин, па се зове својим народним именом, тим самим већ исказује исповедање своје православне вере, и то чини — не из поносног чуства монополије и не зато, да се тиме разликује само од других страних народа, него зато, да тиме покаже, да му је православна вера подпуно овладала душом и срцем и целим животом народним и да му унутарњи дух њезин одговора подпуно унутарњем духу и склопу народном. У тој вери нађоше дакле, као што већ напред спомену, народности своје уточиште, нађоше све оно, што их данас прави овима, које су и без чега их данас ни било не би, јер отми Србину н. пр. веру православну, отео си му за навек и народност његову.

И гле, кад Србин или Бугарин остави своју православну веру, кад престане бити православни, он не губи само у очима својих суплеменика своје народно име, него га се сам одриче. Кад Србин или Бугарин пређе у мусулманство или католичанство, неће ни за шта на свету да се зове више Србином или Бугарином, ма да говори српски и бугарски и живе међу Србима и Бугарима. Мусулман је сваки Турчин, ма да ни речице турски не зна, или је по местима (н. пр. у неким местима у Бугарској) Памаком; католик је на мах Латин, или (у Бугарској на неки мести) Павликијан, ма да иначе српски или други који осим латинскога језика говори. А Србин или Бугарин изневерава и оставља и свој рођени језик српски или бугарски предласком у другу веру, и ни за шта на свету неће звати тај језик, како га његова остала браћа сународници зову, него га називље просто *нашим* језиком, или језиком по месту, у ком се говори и у коме он живе. У том занимљивом одношају народности према православној вери лежи у истини голема разлика између јужних Словена с једне и Грка с друге стране. Та је разлика важна, да се прибележи и ја ћу за мало свратити позорност поштованих читалаца на њу, ма да је и у том случају нужна још критичка поузданост мојих назора. (Свршиће се.)

издавања за кола 15 фор. т. ј. за сваки извоз на фијакеру 5 фор. у име биљеговине на записник 15 фор. а за записник 10 фор. Нарачуњене пристојбе и трошкове одбио је од продаване цене, задржавши их за себе и само је предао заоставшу продавну своту. Кад се овако што догодити може у седишту министарства, на јавном месту, где толики свет толика интелигенција долази, како изгледа онда у провинцији? Тамо се још много еклатантији примери самоволе и злоупотреба судских екзекутора даје навести. На основу ови навода и свега тога, што је у овој ствари већ речено и што је у осталом довољно и познато, изводим ту логичну конзеквенцију да подпомажем предлог за одлуку посланика Хоранског — који на то иде, да се укидање установе суд. екзекутора начелно изрече. (Одобравање с леве стране).

ПОЛИТИЧНИ ПГЕГЛЕД.

Поводом најновије кризе француског кабинета, која није још дефинитивно решена, и ако Мак Махон није хтео примити поднесену му оставку министарства, управно је „седмогодишњи“ председник републике Француске на скупштину ову посланицу:

„Кад сте ви законом од 20. новембера власт екзекутивну на седам година у моје руке предали, хтедосте ви, поверавајући ми вашим гласањем мандат, интерес осигурати, што је нужно и што прекарне установе то нису кадре учинити. С вотумом скупштине, наложене су ми и велике дужности, за које ми пред Француском одговарати ваља, и којих се ни по што ратосиљати не смем; дала ми је права, која ћу увек на корист земље употребљавати. Власт, коју сте ми ви предали, траје неко извесно време. Ваше поуздање чини, те је она неопазлива. Опредељујући исту (власт) пре гласовања о уставним законима, хтедосте ви сами ваше суверенство понизити. Ту власт, којој се трајање смањивати не сме, употребићу, да ју браним оним средствима, којима су ме закони наоружали. Тако ћу очекивању и вољи скупштине одговорити, која поставивши ме на чело владе, по свој прилици шаље јаку, трајну и уважену власт створити. Закон пак од 30. новембра треба подпун да буде. Скупштина, која обећа власти нужна средства пружити, не може на то ни помишљати, своје обвезе да се одрекне. Нека ми она (скупштина) дозволи, да је на ту обвезу живо подсетим, и усторено извршење заштитем. Земља жели устројство јавне власти, које ће постати залогом сталности. Питања, која си је скупштина по праву задржала, морају се данас решити. Нова оклевања стешњавала би својом неизвесношћу послове и худила би благостању. Родољубље скупштине неће пред обвезама клонути, које извршити ваља. Она (скупштина) ће земљи оно дати, што јој је дужна, и што земља очекује. У име презамашних интереса преклињем вас, да своје дело усавршите и неодложно се о оним питањима посаветујете, која не смеду дуже нерешена остати. То захтева умирење духова. С истом одговорношћу пак хтети ће и скупштина и влада једно с другим све дужности испунити, које им задате буду. Најпретнија пак дужност у том се састоји, да земљи извесним установама мир, сигурност и умирење осигура, што је од преке потребе. Налажем својим министрима, да неодложно уставном одбору оне тачке обзнане, при којима ми по мишљењу, управо као при важним остати морам.“

ДОПИСИ.

J. — Будим-Пешта на Иван-дан. (*Са сабора.*) Као што је говорено обистинило се. Тиса је сутра дан дру Политу панчевачком посланику одговорио; трудио се да ако је иоле могуће побије важност говора му, али му ни најмање неиспаде за руком. — У први ма, ко је био присутан изгледало је као да је богзна какав сјајан говор држао, јер су му се десничари и његови јако одобравали: слободно могу рећи да је од верни тапшање удешено било, само све с тога, да се у будуће нико неусуђује у мађ. сабору таке говоре држати.

Али кад му је говор ко мирно ван сабора читао, могао се сваки уверити да баш то није тако *велико*-државнички говор, као што га његови верни уздижу, а особито пак његов лист „Еленер“. Из читавог говора провирује овејано мађ. шовинистички дух, и даје се лако увидети да Тиса заступа дебрецинску варош, а да тамо и живи; — јер кад би мало прошо Бачку, Банат и бившу границу, заиста неби тако говорио. Јер ако је ко позван да ту опасну рану лечи у Мађарској, то је за цело он први као вођа левице, почем он има у својој партији различите народности које му баш нису тако јако за одбацивање.

Ми Срби слободно и отворено можемо рећи да смо доста допринели при изборима, и уједно ојачали партију му; у мешовитим срезовима увек смо за кандидата левице гласали; ал сад искуство показује, да баш нисмо имали за кога, јер између њега и деаковаца нема (бар по нас) битне разлике. Заиста да је чудо велико, како се нико други неизђе у сабору од толики силни деаковаца да дру Политу одговори, него баш он; ту се види његова привидна либералност. Немамо се ми од њега ничему бољем надати, када би он дошо на владу, него смемо баш противно тврдити, да би бар по досадањем држаном његовом говору, још гори и претеранији био него ма који деаковац. К. Тиса и његов аљутант Чернатоњи, нека добро запамте у будуће, да баш нећемо ни ми се за њихове кандидате тако жестити, јер увиђамо да је по нас народности свеједно; — а да је исто и сам Тиса увидео, доказује његов одговор др. Политу, јер заиста изгледа као нека екскузација, — да ће он (Тиса) поред свега тога „бити справедљив, и да га то неће свести с пута правде.“ Ми му на то велимо, терај само и на даље твој посао, а што се тиче справедљивости, имали смо више пута прилике о њој уверити се. Ал да збиља, ваљда су таки подобни говори против народности, квалификација за министра унутрашњих дела, за чим Тиса већ поодавно тежи; — иначе му је сав одговор из празни софизама, и у чисто мађ. духу и то јоште калвинско мађарском. Толико о њему.

Данас му је достојно одговорио шајкашки посланик др. Л. Костић и белоцрквански В. Бабеш, у беседи која је пун један сахат трајала, а врло добро испала, јер га је тако довео у теснац и доказао неистиност његови речи, да смо се ми заиста дивили и уживали, у говору дра Костића који му је тако лепо за руком испао, и сјајно одбио сваки неуместан напада Тисе на народности; — говор је био са сви страна слушан, особито од интелигентнији посланика, који су увидели да је то један врло уместан и живим примерима илустрован говор, — а уједно чудили су се како се усудио наш дични шајк. посланик једном мађ. државнику Таси, баш тако јако важност и неуместност његовог одговора побијати, и то са врло добрим успехом. — Евала г. др. Костићу који је достојно хтео и умео нас бранити од нападаја и насртаја Тисиног.

За њим је белоцрквански посланик г. Вићентије Бабеш опет Тиси одговаро тако, да је општу пажњу на се обратио, са врло лепим разлозима, а то је дало повода Тиси да устане (и ко бајаги) своје речи да тумачи, — ал не само да му није пошло за руком, него др. Костићу ама баш ни словцета није одговорио. — Сутра долази на ред г. др. Н. Максимовић сомборски посланик.

Из свега овде горе наведеног можемо увидети браћо Срби, да је на нашој страни правда и истина, а то очувати имамо достојне и дичне посланике, које мора и највећи противник признати, да су на својим важним поштама способни, ваљани, и да свом позиву у сваком погледу задоста чине; — те тако је наша слава и понос, јер су народносни посланици у генералној дебати сјајно, и успешно битку отпочели, а противнике пак достојно сузбили.

Слава дакле нашим народним посланицима и њиовим бирачима!

Сент-Андрија 23 јуна. — У 71. броју Заставе изишао је један допис из Пеште, у ком се дописник труди погрешним наводима и извртањем факата доказати незаконитост избора посланика сентандрејског среза и тиме сабор за уништење овог избора задобити.

Два узрока наводи дописник, са којих ваља избор уништити, и то прво, што су она петорица помашких изборника оверовљена, која су под председништвом пароха (?) после редовно свршеног избора (?) изабрани, а на против она петорица одбијени, који су под председништвом г. Петра Лупе изабрани; друго што је она веровница фелдварске обштине одбијена, која је од пароха као подпредседника подписана, на против од збаченог председника Несрбина подписана за правоваљану проглашена.

Но дописник није навео и разлоге, који су изборву скупштину при оверовању руководили, те с тога му онако погрешан извештај. Да видимо избор помашких изборника. Председник Петар Лупа (кандидат дописникове странке) отворивши у одређено време на обичном за држање обштински седница прво за избор одређеном пак и за избор изборника од њега а потоме и од пароха у цркви означеном месту општинску седницу, предложи за изборнике 5-рицу, изборн. међу њима на првом месту ов. окр. судца Дину Јанковића, на што један обштинар предложи, да обштина изабере ону петорицу помашких становника, који су и пре две године изабрани били. — Сада је ваљало, да је председник оба ова предлога на гласање пустио, што бирачи захтеваху — но ваљда из бојазни, да ће при гласању његови кандидати за изборнике — наиме г. Дина Јанковић у мањини остати, устане и позивајући своје људе к' себи у кућу, оде из седнице. Један део обштинара оде за Пером Лупом, други пак остадоше на биралишту под председништвом обшт. подпредседника, а у присуству два одборника продужи седницу и избере устменим гласањем петорицу из своје средине. —

Питамо ми сада, који је избор законит, да ли онај у кући Петра Лупе од његових људи обављен или пак онај у школском здању под председништвом обшт. председника? —

О уништеној веровници фелдварске обштине дописник вели, да је у скупштини под председништвом од свију становника једногласно истављена, а на против да је оверовљена изказница из такве скупштине издата, у којој осим председника који није Србин и первоће не беше више никога. — И опет погрешно.

У овој од председника сазваној седници беху сви обштинари, који су присуствовали и у седници, које је парох без знања председниковог сазвао био и пошто су, у незаконито од пароха сазваној седници донешени закључак једногласно уништили, изабраше оверовљеног изборника за заступника свога, што и сам парох својим подписом на изводу записника сведочи. Што дописник вели, да је адм. одбор овог председника као Не-Србина сметуо — то незнамо како може за разлог незаконитости навести, када фелдварској општини званично таково решење достављено није, а на просто тврђење тек не може изборна скупштина основати своја решења.

Оволико мислимо довољно ће бити за доказ томе, да су од дописника у хатар незаконитости избора наведени разлози сасвим неосновани. — Дописник даље говори о већини његове странке, а овамо сам признаје, да је противна странка при избору председника и изборног одбора, када су сви и неоверовљени гласали, победила, само је нашао за добро прећутати, да је његова странка и онда тек 27 гласова имала, докле је противна странка 37 гласова бројала.

Називајући своју странку народном, дописник намерава нас, иако баш не у реакционаре, а оно бар у народњаке потиснути. Зашто? — Та о нашем световном посланику мислим искључена је у напред и сама сумња у његову привржeност к' начелима народне странке и само необична пријатељска наклоност може г. Петра Лупу нашем посланику предпоставити, особито онда, када је питање о српској ствари, јер бадава је ма како поштовали г. Лупу као човека за узор родољубља, примити га не можемо већ с' тога, што је у њему српско чуство тек од најновијег доба почело надмашивати занешеност за мађарством. — Ако нас пак с' тога међу ненародњаке рачуна, што смо проту Миликшића изабрали, онда га просто упућујемо на изјаву проте, где свој програм истоветним са програмом народне странке проглашује, а дописнику и осим тога познато мора бити, да је прота само као народњак изабран. (Пуштамо овај допис у лист, да нам се у овој ствари не би могла пребацити партаичност, но одбијамо у почетку дописа стављени навод, да је дотични у бр. 71. изишавши допис имао циљ, да сабор придобије за уништење сент-андрејског избора, — одбијамо с тога, што ми и сувише високо ценимо и поштујемо самосталност срп. народно-црквеног сабора, него да би могли допустити без прекора, да ко год, ма коме иначе органу приписа моћ страначког утицаја на његову самосталност; сабор ће оверовљавати изборе према и по *закону*, без обзира, како једна или друга страна о току избора мисли.

Даље нам је приметити још, да нема места пребацивању и указивању на датум Лупиног српског чуства, једно, што је тај датум млого старији од „народњаштва“ проте Миликшића, и има за себе разлог, да је искрено и не прекидно једнако интензивно, (што се видило у два сабора), дочим је ово последње код г. проте трпило метаморфозу, па ипак се како видимо у неким круговима налази, да је то у свом реду. Иначе се нас локални назори тамошњи не тичу, у колико неби засецали у општи јаван живот народни. У.)

Баранда 15. јуна. Дописом из Баранде од 2. маја о. г. под бр. 54. „Заставе“ дописник под знаком —ћ истаче јавности дивоту самоуправе, хвали у њој мудрост ратарску, како се о благу своје цркве и школе саветују, како мудре закључке у том братском збору при црквеним скупштинама — доносе. По почем он ни један од тих закључака не наведе, који би том узор-збору на част послужио, и уједно и његове наводе утврдио и оправдао: то и ми одустајемо од приказа такових чињеница, којих у суштини и нема, а по језгровитости својој, не заслужују ни пажње, ни народна угледа.

Даљим наводима о неким изображеним личностима, које би раздор и неслогу у обштини сејали, показује дописник своје злобно срце, премда ништа навео није, што би ове личности по њему на пропаст општине смерајуће у делу — показало. Наводећи за тим узроке штетних последица од стране свештеника и противности против неких закључака црквене скупштине, није навео закључке, ни по форми, ни по ствари, него само вели: да ови то одма срезу обтужују?! А ми пак велимо: да су то ови закључци: 1-во, да свештеници по старој штоли служити морају; 2-го, да се у црквену скупштину бирају све људи од највеће опозиције — који и подржавају ово ненормално стање, да свештеници ни по старом ни по новом своју плату не примају, него да морају обштину служити бога ради — па ма ти и не били по закону квалификовани, ни годинама ни црквеном свешћу; 3-ће, да учитељи не морају ићи на вечбање, нити на практичан испит у Сомбор и тима подобни. Ето то су ти закључци, који пред свештенством ништа невреде, и рад којих су и сведочити принуђени били г. председнику А. Маринковићу, што га је један одборник при прегледању црквени рачуна у скупштинској седници јавно инзултиро и ми познавајући поштење реченог председника, зар смо и могли другчије чинити, као поштени људи и свештеници, а да оно не утврдимо и пред судом не посведочимо, што чусмо и видесмо.

Што пак дописник даље наводи: да ће наћи оштре маказе, којима ће посећи ширење и гранање (и то ничега другог до права и сушта морала) ми му велимо, да он за то није дорастао, и да оно његово велехвалисање, само се односити може на ону лажну вест, која је пр. год. посредством „Заставе“ обнародована, да је један свештеник у Баранди обријан, што је за тим категорично и поречено. А претње пак оне, да ће по судском резултату (о председниковој обтужби) цело понашање у реченом допису наведене господе на видик читалачкој публици истаћи, ми се ни најмање нестрашимо. Свестни свога позива вршимо своју дужност, као што нам закони прописују, а опадничка пера презиремо, као слуге лоши господара, што само своју цел пред очима имају, а општу корист забацују и запостављају.

Васа Женар, парох. **Лука Болгарић,** парох.

Народна просвета.

Један учитељски глас из Крајине. Што хоће хрватски пучки учитељи, а што хоће свећенство? Да ли су учитељски захтеви оправдани? У колико им то свећенство одриче и да ли по праву?

Што хрватски пучки учитељи хоће, то су они у својој првој учитељској скупштини изјавили, а то исто јављају и учитељи развојачене Крајине, од кад им је допуштено, да се могу састајати и своја мњења очитовати.

Па што траже?

Навести ћу то у неколико речи: самосталност, признање вриједности учитељскога сталижа, достојну награду, поделење грађанских права и пружање прилике бољој наобразби. Да на то доћи мора, лежи у самој нарави ствари.

Свет не стагнира, него или напредује или назадује. Неће моћи нико опорећи, да данас у Европи не напредујемо. А тежње, које целом Европом крећу, мораде су и нас обухватити. Што то нису прије, лежи једино у том, што смо се ми са суровом силом вековима борили, док су се други народи под нашом заштитом мирно развијали. Како рат престане, тера нагон човечанство на рад, и да своје силе културном напредку посвети, и да си боравлење на овом свету угодним учини.

Овај покрет у хрватском народу и учитељству узрујао је читаво свећенство, које је ваљда Хрватску сматрало као своју баштину, у којој је једино само оно овлашћено велико слово говорити и по својим назорима народом управљати.

Част хрватским свећеником, који су си око уздржања народнога духа и народне просвете заслуга стекли. Из тога пак не сљеди, да ми то исто не вршимо и материјално вршили неби, кад би имали од куда. Па онда одкуда њим тога блага, којим добро творе? Ја мислим од истога народа. Даље: Сигурно им поред тих доброчинства још толико остане, да оскудицу трпити не требају, а ми пак не имамо ни толико, да би се до сита најести могли. То је та велика разлика!

Ове су им заслуге најглавнији разлог, на којем они своје захтеве на право управљања школе темеље, а ми видимо како су плитке. Грозе се ако им буде отета школа — коју по праву називају архимедском точком, којом се свет из својих основа подићи даде — да ће они против народу устати. То вам је оно велико њихово родољубје. Или ме пусти господарити или ћу ти бити најжешћим непријатељем — свећеничка девиза! Њима је дакле стало до господарства над народом, а до ништа другога. Свуд пак тежи народ за самосталношћу, зато и хрватски. Заото је неоправдано, да кажу, да су иностранци, људи плитке главе, раздор међу свећенство и народ у Хрватској донели. Тај раздор лежи у самој ствари, до тога је код нас морало доћи. Хоће ли пак народ самосталним постати, то му морају на првом месту учитељи, одгојитељи потомства, самостални и слободни бити. Роб роба одгаја, а само слободан човек може слободњака одгојити, јер одгојитељ може своје дојенче само до онога ступња усавршити, на којем се сам налази.

Ми тражимо, да нам се школа целокупно предаде, дакле и веронаук, као што је и свећеницима црква предана. Да ли је то оправдано? Погледајмо у северо-американску државну задругу. Ту је веронаук изкључен из пучких школа, па ипак се пише да су ти људи побожни, као што можда нигдје више на свету.

Ми пак ни толико не тражимо. Ми велимо нека веронаук у школи остане, али нека га учитељ предаје, који толико способности мора имати, да би тај предмет са успехом обрађивати могао, па ће га он по педагошким правилима обрађивати. Та правила мора учитељ боље познавати него свећеник, ту је свећеник лајик, како нас та господа радо називају, а учитељ вештак. Ми дакле незактевамо ништа друго него ли сам републиканац Никола Томазео. Да ми идемо на то, народу веру одузета, то је опростите, мрско клеветање; то наша намера није, а ви нам тога доказати не можете. Сами пак тврдите, да се неслажете са свима принципима знаности. Напроти томе има пучка школа ту задаћу, да дете за знанственим и уметним производима упозна, да оно о тим стварма, кад једном у свет ступи, зрело судити узмогне. Она развија разум детета помоћу знанствени истина, ако му у почетку баш и непружа свега, што схватити не би могло. Будући да црква знанствени напредак неприпознаје заото проти њему радити мора, а то је у противусловљу с правим одгојем, васпитом. Да ово потврдим, упућујем штовано чититељство на Италију. Колико је ту свећенство за просвету и самосталност народа учинило, а ипак је ову земљу кроз много столећа у поједини крајеви сасвим неодвисно управљало? Па што је досада свећенство

у цивилној Хрватској у тој ствари учинило, где је такођер школом управљала? Милитарска влада у крајини пуно више је учинило, што нам данашњи одношаји школе овде и онде доказују.

Питају та господа, да ли нам свећенство на путу стоји, ако би своју домовину слободном и великом учинити хтела? То је лепо, ако тако није, али зашто се отимају за школу? Па ипак је, ако хоћемо своју домовину великом и слободном имати, неодвисност школе од цркве необходно потребита. Из тога разлога ја би рекао, да је свећенство развитку домовине на путу. Знаност захтева слободно истраживање, црква има позитивне догме, и захтева под морање, да се за истинити признају. Да ли је ту слободно истраживање и прави развитак могућан? Под њиовим жезлом доћи ћемо дотле, где данас индијанске касте стоје, окаменит ће мо се у оном, што постоји, даклe се развити несмемо, јер се догма сваки час са знаношћу сукоби. Види: Галилеја, Русо-а.

Зар неби могли ми штогод напреднијега у својој домовини учинити, него што је у другим земљама? Зар морамо увек туђе стопе следити? Да ли неби могли слободну школу устројити, па да она буде узором других, а не друге увек нама?

Да још једном позорност штованих читатеља на веру свратим, то је морам само као подупирательницу морала назвати; јер се морал даде без вере замислити, као што вера без морала. За ово последње сведоче нам примери из саме библичке повести, јер неће нико опорећи, да Давид није пун вере био, но кукавно је то с његовим моралом, кад је могао свога вођу Урију погубити дати, да се с његовом лепом женом боље веселити може. А што је Јаков праотац жидовски племена, него варалица, — али без вере био није. (Свршиће се.)

СРПСКИ ЦРКВЕНО-НАРОДНИ САБОР.

Друга седница од 2. јула.

Грујић влад. долази у десет сахата у саборницу. Заузевши председничко место, отвори седницу одма.

Бележник сабора *др. Тоша Недељковић* чита записник прошле седнице. После неких формалних примедаба од стране неколико посланика, одоставерава сабор записник.

Стев. Брановачки као председник оверовног одбора јавља, да је исти свој посао обавио.

Известилац поменутог одбора др. Бр. Стефановић чита извештај одборски:

Слакпи Саборе!

Решењем срп. прк. народног сабора од 30. јуна т. г. изаслат је на основу §. 4. допуне саборског пословника оверовни одбор петнајсторице, који је себи за председника посланика Ст. Бечејског Ст. Брановачки, а за известиоца посланика Темишварског дра. Бранка Стефановића изабрао.

Пошто је оверовни одбор поверени му задатак обавио, част му је у смислу § 17 допуне саборског пословника свој извештај уз повратак комуниката поднети.

Из списка под а) који је услед прописа § 15 зготовљен, уверише се сл. сабор да је од личних чланова саборских присутан само преузвишени администратор митрополије срп., Никанор, а да се од изабраних саборских посланика заступника до сад пријавише њих 72 члана.

Из списка под б. увидиће сл. сабор да од личних чланова нема на сабору Њ. Преуз. *епис. будимског Ар. Стојковића*, преосв. *еписк. Емил. Кенђелца*, а најпосле да заступници П. беловарског, и првог и другог глинског среза на сабор још приспели нису. Из списка под в. и из прилога 1—50 уверише се сл. сабор да је код 50 заступника избор по прописима изборног реда обављен, да су веровнице, односно изборни записници истих исправни, и да против истих просведа или притужбе нема.

Пошто је дакле избор не само абсолутне, већ еминентне већине саборских чланова неоспорен, то у смислу §. 17. допуне саборског пословника конституисању сабора ништа на путу не стоји,

Извештај о оспореним изборима част нам је у прилогу под I—XX. и 51—72 на сходно употребљење и решавање поднети.

Влад. Грујић: Почем је већина чланова оверовљени проглашујем сабор за састављен.

Св. Милетић: Није још састављен, пошто перовође ни су изабране.

Прота Бранковић: и ако би требало перовође цедуљама бирати, то да се неби време трошило, држим да сабор неће имати против тога ништа, ако предложим да се акламацијом изберу гг. др. Бр. Стефановић, Ст. В. Поповић, парох Ђорђе Мандрић др. Тоша Недељковић Сабор их једногласно за перовође усваја.

Јов. Суботић: По §. 22. изборног реда, треба председник, пошто се избор перовођа обави, да сабор за *конституисан* прогласи.

Грујић: Ако је баш нужно и ту реч рећи, то ја проглашујем сабор за конституисан.

1.) *Оспорени избори посланика ови су*: *Мандатар* горњокарловачке дијецезе телеграфским путем пријављује протест против Илије Машића и Ст. Чутурила. Протест се неуважава, но почем веровнице није поднео, дотле се неверовљавају оба посланика док веровнице неподнесу.

Темишварски мандатар протестује против *Шандора Стојића*, и *Паје Телечког*, протест се одбија. а оба посланика проглашују се за оверовљена.

3·) Градоначелник земунски протестује против избора земунског посланика Ј. Суботића. Протест се одбија, и г. Брановачки објашњава стање ствари, многи чланови с индигнацијом о том протесту говоре, Суботић се оверовљава.

Протест свештеника вароши Вршца, сре а Вршачког против избора Ђорђа Мандровића, пароха пештанског. Протест се одбија пошто наводи нису доказани, Посланик се оверовљава.

5) *Сима Милутиновић* у име *изборног одбора за избор изборника* у Руми улаже протест против избора заступника румских. Протест се одбија а посланик се оверовљава.

6) *Урош Милутиновић* прота Митровачки, протестује против избора посланика на „Митрополитски сабор“, у Руми, Ердевику и Митровици. Протест се просто одбија, и сви посланици оверовљавају се против којих је г. прота Милутиновић просведовао.

7. *Гедеон Цветић*, арх. месићки, као митрополитско-патријаршески мандатар за темишварску дијецезу, подноси протест против избора врањевачких посланика Стевана Бранковића и Ш. Секулића,

Протест се одбија и оба посланика оверовљавају се.

8. *Годен Цветић* — подноси дописом протест од стране в. Кикиндског проте Павла Влаховића у друштву са капеланом и два одборника против избора изборника у В, Кикинди. Предлог вер. одбора усвојен. Посланици се оверовљавају.

9) Против Илије Радошевића није поднешен протест него изборни записник из изборног среза *госпичког* по ком се види да је посланик световног реда само са релативном већином гласова са 57 између 131 изабран. Исак Богдановић свешт. перовође, Стеван Мандић, Сава Дејановић начел., Јован Радошевић, перовођа, протопрезвитер Милутин Тесла, Јован Богдановић парох Дивосела, члан изборног одбора, потврђују, да је и мањина при свршеном избору придружила се избра им посланицима са живио посланик! Сабор закључио: да се избор усваја и посланик се тог среза оверовљава, почем је сабор усвојио тумачење и предлог овер. одбора, да су и остали изборници, који су у први мах против гласали, касније релативној већини придружили се тиме, што су са *живио* посланика поздравили, а протеста никаквог уложили нису.

10. Просвед Димитрија Миклушевића, Тодора Милошева и Василице Апића, у име своје и 27 изборника среза жабаљског против избора свештеног и световног заступника среза жабаљског.

Протест се одбија и посланици прота Папић и др. Лаза Костић оверовљавају се.

Протест против избора Св. Андрејских од Ђорђа Стојића, Н. Лаћковића и многобројних другова, против избора Јована Игњатовића и проте Јов. Миликшића.

У одбору оверовном била су два предлога: први од већине, истрагу повести, пошто би разлози просведа довољни били да се у правоваљаност избора посумња, ако би се они обистинили, но пошто просведоцноци своје наводе ничим недоказују, и пошто се истинитост навода из изборних записника пресудити неда, док се истрага недовврши, изабрани посланици у смислу §. 25. допуне сабор. пословника у уживању својих права као саборских чланова неукратити, а г. Милоша Димитријевића преко епарх. адм. власти известити, да му на основу постојећих закона изборно право одрећи неможе и уједно га односно проузрокованих трошкова на надлежени редовни суд упутити.

Мањина одбора оверовног предлаже да се избор касира; сабор закључио Пику Максимовића ради истраге изаслати и дотле посланике у уживању посланичког права оставити.

12) Протест општине јабланачке против избора новоградишког, где је изабран Јустин Кушевић. I. разлог што нису припуштени на гласање поред свег тог што су уредно за изборнике изабрани. Закључио сабор: избор световног посланика с тога уништити, што је по гласу свог сопственог изборног записника био уједно и кандидат и члан односно председник изборног одбора, што са законом у очитој опреци стоји и што је и сам на веровници подписан.

13) Протест против *Косте Станковића* (Јање); предлог одборски бијаше: избор уништити на основу јасне наредбе §. 32. изборног реда, што је он као председник општине све припреме око избора руководио и поред свег тог кандидатуру примио, и почетак избора као предс. одпочео. Сабор закључио: истрагу повести и донде посланика у уживању права посланика оставити. За истрагу одређен је др. Ст. Павловић.

Известитељ др. Бр. Стефановић заврши тиуе: да је дакле према овом извештају свега 72 избора претрешено, од којих је један уништен, против три истрага наређена, тројица су одсутна, а остали су оверовљени.

(Како је врло кратко време, то ипак све главне моменте ове седнице саопштавамо, изостављајући примедбе које су на записник чињене и дебате, које су приликом оверовљења посланика вођене. У.)

НОВИ САД 2. јула. Сутра ће бити у Карловци јавна седница саборска, у којој ће кр. комесар Хубер сабор позвати да приступи избору митрополита-патријарха и према томе да предузме избор председника за избор; а у четвртак предстоји избор митрополита-патријарха. — Као што сепоуздано поговара, они посланици, за које се рекло, да ће за владику Грујића гласати, уздржаће се од гласања, а велико-кикиндског посланика Радовића можемо рачунати међу оне посланике, који ће за владику Стојковића гласати.

Јутрос од 8 до 10 сахата држана је у Карлогцима конференција, у којој се конферисало о оном, шта ће се у данашњој седници предузети, и решено је сваки дан у пет сах. по подне конференцију држати.

НОВИ САД, 2. јула. Градоначалник слав. краљевска вароши Новога Сада, г. Павле Мачвански наименован је за председника краљ. првостепеног суда у Осеку. Ово наименовање може се и мора се сматрати за сатисфакцију, коју је влада хрватска морално била дужна дати г. Мачванском ради невиног прогонства, коме је у времену мађароманске владе у тројединци на жртву као и многи други принесен био. Али има још жртава те врсте и вредно би било знати, дал ће се у Загребу постарати, да се и овима поправи нанесена неправда, колико се још може?

НОВИЈЕ.

Загреб Чланови хрватског сабора, који у име овога седе у угарском сабору као хрватска делегација, позвани су у Пешту, да присуствују саборским расправама приликом дебате о жељезницама.

Пешта Сви саборски одсеци усвојили су предлог владин о темишварско-оршавској жељезничкој пруги и изјаснили се за конвенцију жељезничку са кнежевином Румунијом.

Позив на претплату.

Ступајући с данашњим бројем „Заставе“ у другу половину ове године, позивамо учтиво како досадање старе претплатнике наше, којима је рок претплати свршетком месеца јуна истекао, тако и у опште сав читалачки свет српски, да се што многобројније на „Заставу“ претплати.

Како је већ отворен српски црквено-народни сабор, у Карловцима, који ће имати да реши толико важних и тако рећи животних питања народних, то се можемо у овој другој половини године надати у толико већем одзиву читалачког света српског, што је „Застава“ сада у овај пар једини већи српски лист, који са сваке стране независно заступа интересе народа српског, и који ће цео ток расправа саборских верно у свој опширности доносити.

Пошто је вересија код „Заставе“ са свим укинута, то смо дужни изјавити, да се наручбине без новаца не могу уважити, и да се лист никоме без изузетка не може слати, ко новце напред не пошаље. Да не би дакле какве забуне било, овим се учтиво позивају сви поштовани читаоци који желе и надаље „Заставу“ држати, као и који се с почетком нове четврти претплатити желе, да новце одмах потписаној админи страцији доставе, пошто се **од данас „Застава“ само онима шаље, који су се до сад већ претплатили, а обуставља се свима онима од којих до сад претплату још нисмо добили.**

Претплатити се може:

на четврт године, са . . . 3 фор.
на по године, са . . . 6 фор.

Претплата се шаље на **администрацију „Заставе“ У Новоме Саду**, и за ту су цел најудесније тако зване поштанске упутнице (Postanweisung), на коју нека сваки изволи разговетно написати своје име и место, или што је код старих претплатника још лакше и згодније, нека адресу са листа скине и на поштанску упутницу прилепи.

Скупљачима претплатника уступа се у награду за труд 10% од скупљена новца, или на десет претплатника један лист.

У Новме Саду, 2. јула 1874.

Администрација „Заставе“.

ПРИЛОЗИ НА СПОМЕНИК ПОКОЈНОГ МИХ. ГОДРЕ ПРОФЕСОРА.

ГГ. Андрија Ступавски 1 ф., К. Рохоњи 2 ф., Јосиф Годра 5 ф., Јов. Квачала 3 ф., Јов. Гарај 1 ф., Јов. Павелка 1 ф. Јос. Габриљи 1 ф. Павле Кукучка 1 ф. Зузана Годра 2 ф. Јов. Маршал 2 ф., К. Славка 1 ф., Јов. Херштајн 1 ф., К. М. Лехотски 1 ф., Павле Жапка 20 н., Људ. Бабилон 3 ф., Павле Чањи 1 ф., Ђ. Мрва 3 ф., Срећко Кутлик 1 ф., С. Лачок 1 ф., А. Арњаш 50 н., Г. Колењи 1 ф., С. Котас 1 ф., С. Фабри 1 ф. 50 н., Густ. Белохорски 2 ф., К. Ајхарт 4 ф., К. Тешњи 1 ф., Јов. Чањи 1 ф., Јов. Страка 1 ф., К. Салај 1 ф., И. Адањи 1 ф., С. Каракашевић 2 ф., Милош Грујић 1 ф., А. Нимет 1 ф., В. Годра 5 ф., Павле Чањи 1 ф., М. Савић из Н. Сада 1 ф., Павле Николић 1 ф., Јов. Мичатек 1 ф., Јов. Ђеђеди 2 ф., Ст. Барусковић 4 ф., Фр. Штелцер 1 фор., Јов. Лангхофер 1 ф., Опклада у Кисачу 1 ф., За продате слике 1 ф., Ђ. Иванић 1 ф., Професорска колегија српске в. гим. назије у Н. Саду 8. ф. 40 нов. Лаза Јовановић капелан из Футога. 1 ф.

ТРГОВИНА И ОБРТНОСТ.

ПЕШТА 29. јуна. — (Недељни извештај Ст. Ђорђевића). Прошла недеља не причини никакве измене у житној радњи; промет слаб. Нове раже већ се налази као проба (мустра) за 8—10 дана моћи ће се са извесношћу определити како стојимо са жетвом.

Пшеница потис. или столно-београдска 85 фун. 6 фор. 85. нов. — 84 фун. 6. фор. 60—85. нов. 83 фун. 6. фор 40—55 нов. 82 фун. 6. фор. 20—30. нов.

Раж слабо нуђена

Јечам нов по каквоћи 3. ф. 10—25 н. по 72 бечке фун.

Кукуруз банат. фор. 4—4. 15. н. влашки 3. фор. 90—95 нов. по ц. центи.

Зоб 2. ф. 75—80 н. по 50 беч. фунти.

ОГЛАСИ.

СТЕЧАЈ.

На упражњено учитељско место женске школе у Товаришеву отвара се стечај. —

Плата је 400 фор. авр. — слободан стан и огрев у натури преко зиме. —

Просителји имаду до Преображења са доказима снабдевене молбенице овдашњем школском одбору поднети. —

Поред предавања у дужност спада учитељу редовно појање при богослужењу у цркви. — 1—3

У Товаришеву, 16. јунија 1874. МЕСТНИ ШК. ОДБОР.

СТЕЧАЈ.

Општина вел. кикиндска разписује стечај на упражњено место бабице, плата је 63 фор. 6. кибли чистог жита и два хвата тврди дрва.

Просителке имаћеду своје мелбе до 31. јуда општинском поглаварству поднети

Из седнице општинског представништва у В. Кикинди 10. јуна 1874. УРОШ ПРОТИЋ,

3—3 об. биров.

Мануфактурна трговина
ЂОКЕ ШЕРДАНА
у Вршцу,

потребује једног млађег спомоћника, практиканта или шегрта. 2—3

СПРАВЕ
ЗА ПОЉСКУ ПРИВРЕДУ.

могу се добити код подписани као што следује:

Једна млатица од 6 коња снаге из фабрике Claytona Schutlevorta Linkoln-а у Инглеслој кошта овде 700 фор.

Једна млатица од 6 коња снаге из фабрике Стевана Река у Пешти кошта овде 600 фор.

Једна млатица по американској системи са витлом на коли, да се може привлачити кошта 400 фор.

Једна млатица собствени наш производ кошта без сламотреса 250 фор. а са сламотресом 300 фор. а. вр.

Једна млатица са витлом на ступцу по системи Пинета немачки производ 200 фор. за два коња по 80—100 крста врше на дан.

Једну сејаљку од Claytona и Schutlevorta по системи Гаретовој од 13 редова дајемо за 300 фор.

Једну сејаљку од Маршала од 13 редова за 300 фор.

Једну сејаљку по новом начину, лаку пара 11 редова а и горе сеје како ко воле, треба један коњ, а кошта само 1 ф. 40 н. а. вр.

Једна сејалка што човек о врат обеси да може једнако сејати кошта само 20 ф.

Једна сејаљка по гаретовој системи са дрвени точкови и нужним ливеним и кованим гвожђем од 13 редова врло солидно урађена кошта на месту 240 фор. а. вр.

Ветрењача од 30—50 фор. можемо увек послужити са чистом и леном робом а најдуже за 8—10 дана.

Нацрте из по нас важни узрока за сад неиздајемо а по овом опису мање више знаду и наши земљеделци те фабрикате.

Условија су ⅓ капаре а остала у наточ или меницу са три подписа на 3—4 месеца.

Manojlović & Comp.
2—3 u Sentomašu

Мануфактурна трговина
ЈОВАНА ПЕТРОВИЋА
у Земуну, 1—2

потребује једног доброг спомоћника, који српски, немачки и мађарски говори, може одма ступити.

ОГЛАС.

Како сам од кратког времена амо у својој сопственој — новосазиданој — кући, гостионицу „код српског кнеза“ отворио, што поштованој публици овим до знања стављам, умољавам овим да ми се и сад оно свестрано поверење и на даље поклони које сам пређе, као угоститељ код „беле лађе“ уживао, уверавајући сваког, да ћу све с моје стране употребити, да свестрано задовољство својих гостију получим

С поштовањем
НИКА ДРАЖИЋ,
3— угоститељ код „срп. кнеза“ у Белој цркви.

Мешовита трговина
М. Г. ЈАНКОВИЋА
у Тителу,

потребује једног од млађи спомоћника, који се и у шниту разуме и једног шегрта. 3—3

ФОТОГРАФСКИ УМЕТНИЧКИ ЗАВОД

ЈОВАНА РЕХНИЦЕРА

налази се у кући „Српске Матице“ (пре Јосиф Гилминга) на главној пијаци број 42. у Новом Саду.

Сликати се може у свако доба. У свим величинама уметничке слике по најјефтинијој цени.

При изложби 1871 с медаљијом и с декретом похвале одликован. 9—

Властник др. Свет. Милетић. Одговорни уредник Стеван Поповић. Издавалац „Задруга за срп. народну штампарију

Српска народна задружна штампарија.